

ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSONALITY OF TEACHERS WHO WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена емпіричному дослідженню особливостей особистості та педагогічних здібностей вчителів української мови та математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами в спеціальних школах та інклюзивних класах. Доведено, що спеціальні здібності вчителя, спеціальної школи або інклюзивного класу є цілісною багаторівневою і багатоконпонентною системою, яка містить не тільки загальнопедагогічні, але й предметні здібності, детермінантами яких є симптомокомплекси різнорівневих властивостей особистості.

Емпірично виявлено специфічні симптомокомплекси особистості, що характеризують здібності до педагогічної діяльності учителів української мови та математики спеціальної школи або інклюзивного класу, що визначається особливостями впливу специфічної діяльності вчителя на структуру загальнопедагогічних здібностей. Показано, що зв'язок між загальнопедагогічними та предметними здібностями учителя спеціальної або інклюзивної освіти має багатозначний характер. Особливості цього зв'язку у вчителів різних предметів обумовлені специфікою викладання кожного з них.

Емпірично підтверджено, що спеціальні здібності вчителя математики та української мови і літератури, спеціальної школи або інклюзивного класу визначаються різними наборами рівневих властивостей їхньої особистості. При цьому загальнопедагогічні здібності в більшій мірі обумовлені властивостями особистості, а предметні (математичні, філологічні) – властивостями індивідуального рівня. Останні можна вважати передумовами для цих предметних здібностей.

Оскільки різноманітні компоненти спеціальних здібностей учителів математики, української мови і літератури, які працюють в спеціальній або інклюзивній освіті базуються на різних, іноді протилежних виявленнях індивідуальних особливостей або їх поєднань (наприклад, емпатія та предметні здібності учителів української мови визначаються слабкістю нервової системи, а товариськість – силою нервової системи і т. д.), можна говорити про наявність різних шляхів досягнення успіху у професійній діяльності вчителя спеціальної школи або інклюзивного класу. Ці шляхи, ймовірно, є стилевими характеристиками цього вчителя, що порушує питання про можливість і необхідність формування індивідуального стилю діяльності та готовності до роботи у спеціальній школі або інклюзивному класі ще в процесі навчання у закладі вищої освіти.

Ключові слова: особистість, педагогічні здібності, емпатія, товариськість, психоло-

гічна проникливість, адаптивність, симптомокомплекс, спеціальна освіта, інклюзивна освіта, фасилітатор, діти з особливими освітніми потребами.

The article is devoted to an empirical study of personality traits and pedagogical abilities of teachers of the Ukrainian language and mathematics in a special or inclusive school. It has been proven that the special abilities of a teacher of a special or inclusive school are a whole multi-level and multi-component system, which contains not only general pedagogical, but also subject abilities, the determinants of which are symptom complexes of different levels of personality properties.

Empirically, specific personality symptom complexes characterizing the pedagogical abilities of Ukrainian language and mathematics teachers of a special or inclusive school were identified, which is determined by the features of the impact of the teacher's specific activity on the structure of general pedagogical abilities. It is shown that the connection between the general pedagogical and subject abilities of a teacher of a special or inclusive school has a multifaceted nature. The peculiarities of this relationship among teachers of different subjects are determined by the specifics of teaching each of them.

It has been empirically confirmed that the special abilities of a teacher of mathematics and Ukrainian language and literature of a special or inclusive school are determined by different sets of level properties of their personality. At the same time, general pedagogical abilities are determined to a greater extent by the properties of the individual, and subject (mathematical, philological) – by the properties of the individual level. The latter can be considered prerequisites for these subject abilities.

Since the various components of the special abilities of teachers of mathematics, Ukrainian language and literature of a special or inclusive school are based on different, sometimes opposite findings of individual characteristics or their combinations (for example, empathy and subject abilities of Ukrainian language teachers are determined by the weakness of the nervous system, and sociability – by the strength of the nervous system and etc.), we can talk about the existence of different ways of achieving success in the professional activity of a teacher of a special or inclusive school.

These ways are probably the stylistic characteristics of this teacher, which raises the question of the possibility and necessity of forming an individual style of activity and readiness to work in a special or inclusive school while studying at a higher education institution.

Key words: personality, pedagogical abilities, empathy, sociability, psychological insight, adaptability, symptom complex, special education, inclusive education, facilitator, children with special educational needs.

УДК 159.923:37.011.3-051:376.4-056.36 (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.21>

Соколова Г.Б.

д.психол.н., професор,
директор навчально-наукового
інституту фізичної культури,
спорту та реабілітації
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Вступ. Вивчення особистості та педагогічних здібностей вчителя в українській психології має давні традиції. Проте, педагогічні здібності вчителя, якій працює з дітьми з особливими освітніми потребами зазвичай досліджуються без урахування зв'язку з предметом, який він викладає, а здатність до викладання конкретного предмета розглядається окремо від загальнопедагогічних здібностей. Питання про визначення особистості та педагогічних здібностей вчителя спеціальної школи або інклюзивного класу різними індивідуальними властивостями недостатньо досліджене. Ця тема набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що перед системою освіти сьогодні стоїть принципово нове завдання: всебічне розкриття здібностей кожної дитини та забезпечення її максимального розвитку. Тому дослідження особистості та педагогічних здібностей вчителя, якій працює у закладах спеціальної або інклюзивної освіти, їх особистісних детермінант, а також їхньої ролі в системній організації індивідуальності є актуальним завданням психологічної науки і практики. Такий підхід відповідає розумінню здібностей, заснованому на теорії інтегральної індивідуальності, що дозволяє розглядати їх як складні системні утворення. У цьому контексті педагогічні здібності вчителя-предметника у спеціальній школі або інклюзивному класі є цілісною багаторівневою і багатокomпонентною структурою, яка включає загальнопедагогічні та предметні здібності і детермінована різнорівневими властивостями інтегральної індивідуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціальні заклади освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку потребують вчителів, здатних створити умови для гармонійної внутрішньогрупової взаємодії, співтворчості та співробітництва суб'єктів корекційно-виховного процесу, стимулювати та ініціювати продуктивну діяльність на уроці, а також розробляти індивідуальні програми для реалізації потенціалу кожного учня (О. А. Дубасенок [1], Н. Б. Зброєва [2], Н. Нічкало [3], В. В. Петляєва [4], Н. О. Ткачова [5]).

Сучасна спеціальна освіта має на меті не лише розвивати когнітивну сферу учнів і формувати відповідні компетенції, але й сприяти всебічному розвитку особистості, реалізації творчого потенціалу дитини з особливими освітніми потребами. Такий підхід в освіті відомий як особистісно-орієнтований. Саме вчителя, який підтримує дитину в процесі розвитку, К. Роджерс називає фасилітатором (підтримуючим) [6]. Вчитель-фасилітатор займає особливу і надзвичайно важливу позицію, налагоджуючи контакт з учнем та створюючи умови для його особистісного зростання. На відміну від традиційної системи спеціальної освіти, де взаємовідносини між учнем і вчи-

телем є формальними та схематичними, при дитиноцентрованому підході учень і вчитель відкриті один одному на рівні глибокої особистісної взаємодії. В українській спеціальній психології та педагогіці висувуються різні вимоги до особистості вчителя. Зокрема, у дослідженні Н. О. Ткачової підкреслюється, що педагогічні працівники мають не лише визначити ключові цінності для педагогічного процесу, але й знайти ефективні способи їх передавання молоді, формування у кожного індивідуальної системи цінностей. Важливими є здатність до співчуття та співпереживання, ґрунтовність моральних переконань, наявність оцінних та рефлексивних умінь, адекватна самооцінка, ставлення до моральної культури як до цінності, прагнення дотримуватися моральних принципів, норм і правил, а також прагнення залучити учнів до моральних цінностей українського народу [5].

На думку Н. Б. Зброєвої, основні умови формування психологічної та професійної готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами включають: психолого-рефлексивну спрямованість навчання на курсах підвищення кваліфікації; мотивацію до роботи з дитячим колективом в інклюзивному класі та наявність позитивних емоційних стимулів; залучення вчителів до активної інноваційної діяльності тощо [2].

Основні задачі нашого дослідження полягають у наступному:

1. Експериментально визначити структуру спеціальних загальнопедагогічних та предметних здібностей вчителів математики, української мови та літератури, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

2. Виявити залежність спеціальних здібностей вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами від різнорівневих властивостей їхньої особистості.

3. Дослідити вплив вимог діяльності, зумовлених специфікою викладання предметів (математика, українська мова та література), на особливості спеціальних здібностей вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

В емпіричній частині дослідження вирішення цих завдань здійснювалося за трьома напрямками:

- а) дослідження індивідуально-психологічних характеристик випробовуваних (нейродинамічних, психодинамічних, особистісних та соціально-психологічних);

- б) дослідження загальнопедагогічних здібностей;

- в) дослідження предметних (математичних, філологічних) здібностей.

Під час виконання поставлених завдань було застосовано різноманітні методики дослідження.

1. Методики для діагностики індивідуальних властивостей особистості включали:

а) властивості нервової системи – опитувальник Я. Стреляу;

б) особистісні властивості – опитувальник 16 PF Р. Кеттела, орієнтовна анкета В. Смекала і М. Кучери, опитувальник для вимірювання потреби в досягненні Ю. М. Орлова;

г) соціально-психологічні властивості – опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК).

2. Для дослідження загальнопедагогічних здібностей застосовувалися наступні методики: «ДДО» Є. О. Климова, методика «КОЗ», методики дослідження емпатії А. Мехрабіана, а також опитувальники для вивчення рівня розвитку педагогічної культури вчителя, розроблені нами.

Для вивчення філологічних здібностей використовувалася методика «Мовна чутливість» Ю. М. Левицького і Н. В. Кондрацької, оцінювалися показники успішності засвоєння української мови та літератури.

Для вивчення математичних здібностей застосовувалися методики «Прогресивні матриці» Дж. Равена, «Тест структури інтелекту» Р. Амтгауера (5-й та 6-й субтести), визначалась успішність засвоєння предметів математичного циклу.

Загальнопедагогічні здібності вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами досліджувалися у всіх учасників (80 осіб) незалежно від їхньої спеціалізації. Виявлено статистично значущі зв'язки між різними компонентами загальнопедагогічних здібностей. Це дозволило виділити симптомокомплекс, що характеризує здібності до педагогічної діяльності.

Факторний аналіз структури загальнопедагогічних здібностей вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами виявив три значущі фактори.

Перший фактор включає показники рівня розвитку педагогічних здібностей (0,818), успішності педагогічної діяльності (0,716) та організаторських здібностей (0,471).

Ми позначили його як «Успішна адаптація до педагогічної діяльності».

Другий фактор включає показники товарищескості (0,747) та задоволеності педагогічною професією (0,710).

Він отримав назву «Товарищескість».

Третій фактор включає показники емпатії (0,828) та педагогічної культури (0,637).

Ми позначили його як «Психологічна проникливість».

Далі були проаналізовані структури загальнопедагогічних здібностей окремо у вибірках вчителів української мови та математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Порівняльний аналіз цих зв'язків вказує на їх специфічність. Так, у вибірці вчителів української мови, на відміну від загальної вибірки, виявлені зв'язки між успішністю педагогічної діяльності та схильністю до професій типу «людина – людина», емпатією та товарищескістю, а також між товарищескістю та організаторськими здібностями.

У вибірці математиків, на відміну від загальної вибірки та вибірки вчителів української мови, виявлена значуща взаємозалежність між схильністю до професій типу «людина – людина» та педагогічною культурою. Водночас у цій вибірці відсутні виявлені в інших двох вибірках зв'язки між рівнем розвитку педагогічних здібностей та схильністю до професій типу «людина – людина», задоволеністю педагогічною професією, товарищескістю та організаторськими здібностями, емпатією та педагогічною культурою.

Факторний аналіз структури загальнопедагогічних здібностей вчителів української мови, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами дозволив виділити три значущі фактори.

Перший фактор включає показники рівня розвитку педагогічних здібностей (0,772), схильності до професій типу «людина – людина» (0,767) та успішності педагогічної діяльності (0,755).

Ми назвали його «Адаптація до успішної педагогічної діяльності».

Другий фактор об'єднує показники задоволеності педагогічною професією (0,847), товарищескості (0,706) та організаторських здібностей (0,654).

Його назва – «Задоволеність процесом педагогічної діяльності».

Третій фактор, який включає показники емпатії (0,896) та педагогічної культури (0,539), отримав назву «Психологічна проникливість».

Факторний аналіз структури загальнопедагогічних здібностей вчителів математики також виділив три значущі фактори.

Перший фактор включає показники успішності педагогічної діяльності (0,773), рівня розвитку педагогічних здібностей (0,721) та емпатії (0,579).

Він названий «Адаптація до успішної педагогічної діяльності».

Другий фактор об'єднує показники товарищескості (0,865) та організаторських здібностей (0,725) і отримав назву «Процесуальні особливості педагогічної діяльності».

Третій фактор, який включає показники схильності до професій типу «людина – людина» (0,819) та педагогічної культури (0,644), названий «Педагогічна спрямованість на людину».

Бачимо, що структури загальнопедагогічних здібностей вчителів математики та української мови, які працюють з дітьми з осо-

бливими освітніми потребами мають певні відмінності.

Так, успішність педагогічної діяльності вчителів української мови пов'язана зі спрямованістю на людину та міжособистісні стосунки, тоді як у вчителів математики вона пов'язана з емпатією, яка, на нашу думку, має специфічний характер для вчителя математики і спрямована передусім на розпізнавання сформованості у учнів розумових дій і операцій, забезпечуючи тим самим успішність педагогічної діяльності.

Процес педагогічної діяльності у вчителів математики, на відміну від вчителів української мови, не викликає у них задоволення професією. Педагогічна культура у вибірці математиків пов'язана зі схильністю до професій типу «людина – людина», що забезпечує педагогічну спрямованість на людину; у вибірці вчителів української мови, як і у загальній вибірці, зв'язок педагогічної культури з емпатією зумовлює психологічну проникливість.

Отже, виявлені симптомокомплекси загальнопедагогічних здібностей учителів української мови та математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами мають свою специфіку, що, ймовірно, зумовлено особливим впливом викладання предмета на структуру загальнопедагогічних здібностей.

За допомогою кореляційного аналізу взаємозв'язків компонентів загальнопедагогічних і філологічних здібностей у вчителів української мови та літератури, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами виявлено найбільша кількість зв'язків показника схильності до професій типу «людина – людина». Залежність між загальнопедагогічними і предметними здібностями вчителів української мови має багатозначний характер, тобто деякі показники їх загальнопедагогічних здібностей пов'язані з декількома показниками предметних здібностей, а окремі показники предметних здібностей пов'язані з показниками загальнопедагогічних здібностей.

Аналіз взаємозв'язків загальнопедагогічних і предметних здібностей вчителя математики за допомогою кореляційного аналізу дозволив констатувати, що найбільшу кількість зв'язків має показник рівня розвитку педагогічних здібностей. Залежність між загальнопедагогічними і предметними здібностями учителя математики також має багатозначний характер.

Порівняльний аналіз зв'язків загальнопедагогічних і предметних здібностей у вчителів української мови та математики показав, що вони мають свою специфіку. Так, у вчителів української мови 7 показників загальнопедагогічних здібностей мають статистично значущі зв'язки з показниками предметних здібностей, тоді як у математиків лише 4.

У вчителів української мови констатовано зв'язки з показниками предметних здібнос-

тей тих показників загальнопедагогічних здібностей, які більше визначають орієнтацію на людину та людські відносини (схильність до професій типу «людина – людина», педагогічна культура і задоволеність педагогічною професією). У вибірці вчителів математики зв'язки цих показників загальнопедагогічних здібностей з показниками предметних здібностей відсутні. Це можна пояснити тим, що у філологів і предметна, і педагогічна діяльність переважно пов'язана з орієнтацією на людину, оскільки література в більшій мірі, ніж математика, спрямована на емоційну, моральну, естетичну сфери людини. Іншими словами, особливість зв'язків між загальнопедагогічними і предметними здібностями учителів-математиків і учителів-філологів можна пояснити специфічним впливом викладаного предмета.

Для більш повного та якісного аналізу природи особливих здібностей вчителя та їх місця в структурі особистості результати дослідження були піддані факторному аналізу. Результати факторного аналізу структури особистості учителів української мови представлені в таблиці 1.

Як можна побачити, в I фактор з найбільшими вагами увійшли різноманітні показники філологічних здібностей і комплексні показники педагогічних.

Цей фактор отримав назву «Предметні здібності вчителя української мови та літератури». Він обумовлений симптомокомплексом таких особливостей особистості: слабкість нервової системи, інактивованість нервової системи, активність вольової регуляції цілеспрямованої діяльності. Ймовірно, слабкість нервової системи забезпечує підвищену чутливість вчителя української мови, інактивованість – більш опосередковану активність, що передбачає наявність компенсаторних механізмів та врахування індивідуальних особливостей для досягнення успіху в діяльності, а активність вольової регуляції цілеспрямованої діяльності, ймовірно, є своєрідним компенсаторним механізмом.

В II факторі найбільше ваги мали показники товариськості та організаторських здібностей, а також задоволеності педагогічною діяльністю. Цей фактор позначений як «Товариськість та організаторські здібності вчителя української мови». Він обумовлений симптомокомплексом таких індивідуальних властивостей: сила збудження, збалансованість, рухливість, екстраверсія, комплекс особистісних властивостей (фактори А, С, F, H, O, Q1 за Кеттеллом) та високий рівень суб'єктивного контролю.

У III фактор найбільше ввійшов показник емпатії. Ми позначили його як «Психологічна проникливість вчителя української мови та літератури». Він обумовлений наступними симптомокомплексами: слабкість та інактивованість

Таблиця 1

Факторне відображення структури особистості вчителів української мови, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами

№ п/п	Показники	Фактори		
		I	II	III
1	Схильність до професії «людина-людина»	384		
2	Емпатія			552
3	Товариськість		560	
4	Організаторські здібності		708	
5	Задоволеність педагогічною професією		440	
6	Успішність педагогічної діяльності	352		
7	Успішність з української мови	846		
8	Успішність з української літератури	851		
9	Психологічна спостережливість	780		
10	Сила процесів збудження (за Стреляу)		489	
11	Врівноваженість нервових процесів (за Стреляу)		512	
12	Рухливість нервових процесів (за Стреляу)		600	
13	Емоційна збудливість			446
14	Екстраверсія		484	508
15	Вольова регуляція	354		
16	Фактор А (за Кеттеллом)		543	
17	Фактор С (за Кеттеллом)		528	
18	Фактор F (за Кеттеллом)		543	
19	Фактор Н (за Кеттеллом)		718	
20	Фактор О (за Кеттеллом)		-447	
21	Фактор Q1 (за Кеттеллом)		403	
22	Спрямованість на взаємодію			444
23	Спрямованість на задачу			-464
24	Інтернальність загальна		411	
25	Інтернальність в галузі досягнень		527	
26	Інтернальність в галузі невдач		429	
Частка пояснювальної дисперсії, %		13,1	7,2	3,9

нервової системи, емоційна збудливість, екстраверсія, спрямованість на взаємодію та негативний зв'язок зі спрямованістю на завдання.

Таблиця 2

Факторне відображення структури особистості вчителів математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами

№ п/п	Показники	Фактори		
		I	II	III
1	Емпатія			454
2	Товариськість		690	
3	Організаторські здібності		426	
4	Задоволеність педагогічною професією			419
5	Педагогічна культура		594	
6	Успішність педагогічної діяльності	476		
7	Рівень розвитку практичного математичного мислення	521		
8	Успішність з математики	778		
9	Гнучкість розумових процесів	921		
10	Раціональність мислення	882		
11	Математична пам'ять	933		
12	Екстраверсія		406	
13	Фактор А (за Кеттеллом)		472	
14	Фактор С (за Кеттеллом)		497	
15	Фактор Е (за Кеттеллом)	475		
16	Фактор F (за Кеттеллом)		643	
17	Фактор Н (по Кеттеллу)		670	
18	Фактор О (за Кеттеллом)		-453	
19	Фактор Q4 (за Кеттеллом)		-545	
20	Спрямованість на себе			-464
21	Спрямованість на задачу			420
22	Потреба досягнення			427
23	Інтернальність загальна		513	
24	Інтернальність в галузі невдач		405	
25	Інтернальність в галузі виробничих відносин		473	
26	Інтернальність в галузі міжособистісних відносин		577	
Частка пояснювальної дисперсії, %		11,7	6,9	4,1

Факторний аналіз структури інтегральної особистості вчителів математики також дозволив виділити три фактори.

Як видно, I фактор включає показники математичних здібностей та комплексні показники педагогічних здібностей. Цей фактор позначений як «Предметні здібності вчителя математики». Він обумовлений наступним симптомокомплексом: інактивованість нервової системи, лабільність нервової системи та домінантність. Інактивованість нервової системи, ймовірно, забезпечує вчителю математики специфічну активність планувального характеру, лабільність обумовлює динаміку мисленнєвої діяльності, а домінантність, що передбачає напористість, самостійність, виступає компенсаторним механізмом, що дозволяє вчителю математики досягти успіху в діяльності.

II фактор включає показники товариськості, організаторських здібностей та педагогічної культури. Цей фактор позначений як «Здатність вчителя математики до педагогічно обґрунтованого спілкування та організаторської діяльності». Він обумовлений наступним симптомокомплексом: сила збудження, рухливість, пластичність, екстраверсія, комплекс особистісних якостей (фактори А, С, F, H, O, Q4, за Кеттеллом) та високий рівень суб'єктивного контролю.

У III фактор ввійшли показники емпатії та задоволеності педагогічною професією. Його названо «Специфічна проникливість вчителя математики та задоволеність педагогічною діяльністю». Він обумовлений наступним симптомокомплексом: слабкість нервової системи, спрямованість на завдання, потреба досягнення та від'ємний зв'язок з спрямованістю на себе.

Порівняльний аналіз структури особистості вчителів української мови та математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами дозволив виявити загальну тенденцію: наявність комплексу предметних здібностей і комплексу загальнопедагогічних здібностей. Оскільки ця тенденція проявилась у вибірках представників різних спеціалізацій, можна припустити, що дана структура є характерною для спеціальних здібностей вчителів-предметників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Спеціальні здібності вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами є цілісною багаторівневою і багатокомпонентною системою, що включає загальнопедагогічні та предметні здібності, яка визначається симптомокомплексом різнорівневих властивостей особистості.

2. Існують специфічні симптомокомплекси особистості, що характеризують здібності до педагогічної діяльності учителів української мови та математики, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, що визначається особливостями впливу специфічної діяльності вчителя на структуру загальнопедагогічних здібностей.

3. Зв'язок між загальнопедагогічними та предметними здібностями учителя спеціальної школи або інклюзивного класу має багатозначний характер. Особливості цього зв'язку у вчителів різних предметів обумовлені специфікою викладання кожного з них.

4. Спеціальні здібності вчителя математики та української мови і літератури спеціальної школи або інклюзивного класу визначаються різними наборами рівневих властивостей їхньої особистості. При цьому загальнопедагогічні здібності в більшій мірі обумовлені властивостями особистості, а предметні (математичні, філологічні) – властивостями індивідуального рівня. Останні можна вважати передумовами для цих предметних здібностей.

5. Оскільки різноманітні компоненти спеціальних здібностей учителів математики, української мови і літератури, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами базуються на різних, іноді протилежних виявленнях індивідуальних особливостей або їх поєднань (наприклад, емпатія та предметні здібності учителів української мови визначаються слабкістю нервової системи, а товариськість – силою нервової системи і т. д.), можна говорити про наявність різних шляхів досягнення успіху у професійній діяльності вчителя спеціальної школи або інклюзивного класу. Ці шляхи, ймовірно, є стилевими характеристиками цього вчителя, що порушує питання про можливість і необхідність формування індивідуального стилю діяльності та готовності до роботи у спеціальній школі або інклюзивному класі ще в процесі навчання у закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубасенюк О.А. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки майбутніх педагогів. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 59–122.
2. Зброєва Н. Б. Готовність педагога до інклюзивної освіти (До постановки питання). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2012. № 7.
3. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід: наук.-аналіт. доп. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. За ред. В. Кременя. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 54 с.
4. Петляєва В.В. Педагогічні умови формування моральної культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2016. Вип. 13. С. 151–156.
5. Ткачова Н. О. Аксіологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Лаганск. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2007. 44 с.
6. Rogers C. Freedom to learn for the 80's /C. Rogers. – Columbus, Ohio, 1983. – 130 p.